

**Інститут досудового розслідування в науці кримінального процесу:
ключові особливості**

Богач Микола Миколайович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.09.2024	Право	343.13(045)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22017244>

Анотація. У статті досліджено інститут досудового розслідування в науці кримінального процесу України як нормативно-доктринальну конструкцію, що забезпечує реалізацію норм кримінального права через процесуальну форму. Актуальність теми зумовлена тим, що на досудовій стадії формується фактична, доказова та процесуальна основа судового розгляду, встановлюються обставини кримінального правопорушення, збираються докази, визначається статус учасників і забезпечуються права потерпілого, підозрюваного та інших осіб. Особливого значення ця проблематика набуває в умовах трансформації кримінальної юстиції України, її європейської інтеграції, цифровізації доказування та необхідності розслідування воєнних злочинів в умовах збройної агресії РФ проти України. Метою статті є виявлення й аналіз ключових особливостей інституту досудового розслідування в науці кримінального процесу України з урахуванням його нормативної природи, теоретичного змісту, процесуальних меж, суб'єктного складу, правозахисного значення, а також впливу європейських стандартів на подальше вдосконалення цього інституту. Методологічну основу дослідження становлять діалектичний метод, системний метод, формально-юридичний метод, порівняльно-правовий метод, історико-правовий метод, метод аналізу судової практики, а також методи узагальнення, класифікації, правового моделювання та доктринального аналізу. Розкрито нормативне визначення досудового розслідування, його початок із моменту внесення відомостей до ЄРДР, форми здійснення у вигляді досудового слідства та дізнання, строковий характер, суб'єктний склад, значення прокурорського керівництва і судового контролю. Окрему увагу приділено зупиненню досудового розслідування як тимчасовій зміні процесуального режиму провадження, що не вирішує справу по суті, але потребує мотивації, контролю та фіксації в ЄРДР. Обґрунтовано, що досудове розслідування є самостійним правовим інститутом, у межах якого поєднуються публічний інтерес держави та приватний інтерес особи у захисті її прав і свобод.

¹ здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
01033, Україна, м. Київ, вул. Володимирська, 60,
Mykola.Bohach@meta.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5040-4633>

Ключові слова: досудове розслідування, кримінальний процес, кримінальне процесуальне право, нормативно-правовий акт, правопорушення, злочин.

**The Institute of Pre-Trial Investigation in Criminal Process:
Key Special Features**

Mykola Bogach

Second (Master's) Degree of Higher Education Student,
Educational and Scientific Institute of Law of
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska St., Kyiv, Ukraine, 01033,

Mykola.Bohach@meta.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5040-4633>

Abstract. The article examines the institution of pre-trial investigation in the science of criminal procedure in Ukraine as a normative and doctrinal construct that ensures the implementation of criminal law provisions through procedural form. The relevance of the topic is determined by the fact that, at the pre-trial stage, the factual, evidentiary, and procedural basis for judicial proceedings is formed, the circumstances of the criminal offense are established, evidence is collected, the status of the participants is determined, and the rights of the victim, the suspect, and other persons are ensured. This issue acquires particular importance in the context of the transformation of Ukraine's criminal justice system, its European integration, the digitalization of evidence, and the need to investigate war crimes committed in the context of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The purpose of the article is to identify and analyze the key features of the institution of pre-trial investigation in the science of criminal procedure of Ukraine, taking into account its normative nature, theoretical content, procedural boundaries, subject composition, human rights significance, as well as the influence of European standards on the further improvement of this institution. The methodological basis of the study consists of the dialectical method, the systemic method, the formal legal method, the comparative legal method, the historical legal method, the method of case law analysis, as well as the methods of generalization, classification, legal modelling, and doctrinal analysis. The article reveals the normative definition of pre-trial investigation, its commencement from the moment when the information is entered into the Unified Register of Pre-Trial Investigations, the forms of its implementation as pre-trial investigation and inquiry, its time-bound nature, subject composition, and the significance of prosecutorial supervision and judicial control. Special attention is paid to the suspension of pre-trial investigation as a temporary change in the procedural regime of proceedings which does not resolve the case on the merits but requires reasoning, control, and recording in the Unified Register of Pre-Trial Investigations. It is substantiated that pre-trial investigation is an independent legal institution within which the public interest of the state and the private interest of the individual in the protection of his or her rights and freedoms are combined.

Keywords: pre-trial investigation, criminal procedure, criminal procedural law, normative-legal act, offense, crime.

Постановка проблеми. Досудове розслідування посідає центральне місце в системі кримінального провадження України, оскільки саме на цій стадії кримінального провадження формується фактична, доказова та процесуальна основа майбутнього судового розгляду. Попри те, що кримінальна відповідальність є категорією матеріального кримінального права, її реальне застосування неможливе без належної процесуальної форми, у межах якої встановлюються обставини кримінального

правопорушення, збираються докази, забезпечуються права потерпілого, підозрюваного та інших учасників провадження. Саме тому інститут досудового розслідування має міжгалузевий характер: він належить, передусім, до науки кримінального процесу, але безпосередньо впливає на реалізацію норм кримінального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, судової експертизи та міжнародного співробітництва у кримінальних справах.

В українській правовій системі досудове розслідування визначається як стадія кримінального провадження, що починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і завершується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [7]. Таке нормативне трактування, на перший погляд, створює достатньо чітку модель визначення початку й завершення досудового провадження. Водночас, у практичній площині залишаються дискусійними питання своєчасного внесення відомостей до ЄРДР, належної правової кваліфікації злочину на початковому етапі, процесуального статусу особи до повідомлення про підозру, співвідношення процесуальної самостійності слідчого та процесуального керівництва прокурора, меж судового контролю, строків розслідування, а також підстав і наслідків його зупинення.

Актуальність цієї проблематики посилюється в умовах трансформації кримінальної юстиції України, європейської інтеграції, зростання значення стандартів Європейського суду з прав людини, цифровізації доказування, а також необхідності розслідування воєнних злочинів та інших складних кримінальних правопорушень в умовах збройної агресії Росії проти України. Відповідно, досудове розслідування вже не може розглядатися лише як технічна стадія підготовки матеріалів для суду: воно є самостійним інститутом, у межах якого поєднуються публічний інтерес держави у протидії злочинності та приватний інтерес особи у захисті її прав, свобод і законних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика досудового розслідування традиційно перебуває в центрі уваги української науки кримінального процесу. Значний внесок у розроблення теоретичних засад кримінального провадження, його стадій, процесуальної форми, доказування, підслідності та судового контролю зробили Ю. Грошевий, В. Тацій, О. Капліна, О. Шило, М. Погорецький, В. Тертишник, Ю. Аленін, В. Вапнярчук, С. Волкотруб та інші науковці.

В. Тацій, Ю. Грошевий, О. Капліна та О. Шило розглядають досудове розслідування як одну з ключових стадій кримінального провадження, що має власні завдання, суб'єктний склад, процесуальні рішення та систему гарантій. Особливе значення в цьому контексті має положення про те, що досудове провадження не повинно підміняти собою судовий розгляд, але, водночас, саме від його якості залежить можливість суду здійснити повне, безпосереднє та неупереджене дослідження доказів [3].

Ю. Аленін, досліджуючи початок досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року, акцентував увагу на тому, що відмова від інституту порушення кримінальної справи та запровадження обов'язкового внесення відомостей до ЄРДР істотно змінили логіку старту кримінального провадження [1, с. 198-203]. В. Вапнярчук також звертав увагу на сутність початку досудового розслідування за КПК України, підкреслюючи, що початковий момент провадження має не лише реєстраційне, а й гарантійне значення, адже з ним пов'язане виникнення процесуальних прав та обов'язків учасників [2, с. 177-186].

М. Погорецький у праці, присвяченій початку досудового розслідування, розглядає теоретичні та практичні проблеми початкового етапу кримінального

провадження, зокрема, питання приводу, підстави та процесуальної визначеності старту розслідування [8, с. 93-95]. В інших роботах М. Погорецький аналізує поняття кримінального процесу як галузі права, науки, виду юридичної діяльності та навчальної дисципліни, що має важливе значення для розуміння досудового розслідування не лише як сукупності процесуальних дій, а і як елемента ширшої кримінальної процесуальної системи [9, с. 28-51].

О. Капліна у своїх працях досліджує проблеми застосування кримінального процесуального законодавства в умовах особливих правових режимів, зокрема, в умовах проведення антитерористичної операції на Сході України, що є важливим для розуміння адаптації досудового розслідування до кризових і безпекових обставин [4, с. 46-51]. М. Погорецький та С. Волкотруб окремо аналізували інститут підслідності органів досудового розслідування, наголошуючи на необхідності його нормативного вдосконалення та практичної визначеності [10, с. 71-72].

У західній доктрині важливими для дослідження інституту досудового розслідування є праці М. Дамашки, Г. Пакера, Ж. Годжсон, Е. Кейпа, Т. Праккен, Т. Спронкен і М. Лангера. Зокрема, Г. Пакер сформулював класичну модель напруження між *crime control model* та *due process model*, тобто між орієнтацією кримінального процесу на ефективне викриття злочинів і необхідністю забезпечення прав особи [21]. М. Дамашка у порівняльному дослідженні моделей правосуддя показав залежність кримінального процесу від типу державної влади, організації судової системи та співвідношення ієрархічного й координативного способів ухвалення процесуальних рішень [14]. Ж. Годжсон, аналізуючи французьку модель кримінальної юстиції, звертає увагу на роль судового та прокурорського контролю на досудовій стадії, а також на значення гарантій захисту в інквізиційних і змішаних моделях кримінального процесу [18]. Праці Е. Кейпа, Ж. Годжсон, Т. Праккен і Т. Спронкен присвячені процесуальним правам підозрюваних на стадії розслідування в країнах Європейського Союзу та демонструють, що саме досудовий етап є найбільш вразливим з погляду ризику обмеження права на захист [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених досудовому розслідуванню, низка аспектів цієї проблематики потребує подальшого опрацювання. По-перше, у доктрині кримінального процесу все ще бракує цілісного підходу до інституту досудового розслідування як міжгалузевого явища, яке поєднує матеріально-правовий, процесуальний, криміналістичний, організаційний, правозахисний та міжнародно-правовий виміри. По-друге, потребує уточнення співвідношення формальної та фактичної визначеності початку досудового розслідування. По-третє, недостатньо вирішеним залишається питання зупинення досудового розслідування. З одного боку, цей інститут виконує раціональну функцію, оскільки дозволяє уникнути формального спливу строків у ситуаціях, коли продовження активного розслідування об'єктивно ускладнене, а, з іншого боку, – зупинення не повинно перетворюватися на спосіб фактичного відкладення справи без реального пошуку підозрюваного, виконання міжнародних доручень або усунення інших перешкод. Крім того, подальшого дослідження потребує вплив стандартів ЄСПЛ та права ЄС на українську модель досудового розслідування. Рішення у справах *Salduz v. Turkey* та «Нечипорук і Йонкало проти України» засвідчують, що порушення права на захисника, права не свідчити проти себе та заборони жорстокого поводження саме на початковій стадії розслідування може поставити під сумнів справедливість усього кримінального провадження [20; 22].

Метою статті є виявлення й аналіз ключових особливостей інституту досудового розслідування в науці кримінального процесу України з урахуванням його нормативної природи, теоретичного змісту, процесуальних меж, суб'єктного складу, правозахисного

значення, а також впливу європейських стандартів на подальше вдосконалення цього інституту.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових, спеціально-юридичних і міждисциплінарних методів. Діалектичний метод використано для аналізу розвитку інституту досудового розслідування в контексті зміни української кримінальної процесуальної моделі. Системний метод дав змогу розглянути досудове розслідування як елемент кримінального провадження, пов'язаний із кримінальним правом, криміналістикою, прокурорським наглядом, судовим контролем і міжнародним співробітництвом. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу положень Конституції України, КПК України, законодавства про ЄРДР та інших нормативно-правових актів. Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення української моделі досудового розслідування з окремими підходами, характерними для європейських та англо-американських правових систем. Історико-правовий метод дозволив простежити перехід від радянської моделі порушення кримінальної справи до сучасної моделі реєстрації відомостей у ЄРДР. Метод аналізу судової практики застосовано для оцінки значення стандартів ЄСПЛ щодо права на захист і справедливий суд. Також використано методи узагальнення, класифікації, правового моделювання та доктринального аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній українській кримінальній юстиції досудове розслідування виконує кілька взаємопов'язаних функцій. Насамперед воно забезпечує пізнання обставин кримінального правопорушення, тобто встановлення події, способу, часу, місця, наслідків, особи ймовірного правопорушника, форми вини, мотиву, мети та інших юридично значущих обставин. Водночас, воно виконує гарантійну функцію, оскільки саме на цій стадії особа набуває статусу підозрюваного, отримує право на захисника, право знати сутність підозри, право не свідчити проти себе, право заявляти клопотання, оскаржувати рішення слідчого чи прокурора та користуватися іншими процесуальними гарантіями.

Ст. 214 КПК України закріплює, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше двадцяти чотирьох годин після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або самостійного виявлення обставин, які можуть свідчити про його вчинення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР і розпочати розслідування [7]. Ця конструкція має принципове значення, адже вона відмовляється від попередньої моделі радянського періоду, за якої приймалося окреме рішення про порушення кримінальної справи. Сучасна модель спрямована на запобігання необґрунтованій відмові в доступі до кримінального провадження та на забезпечення процесуальної фіксації кожного повідомлення про кримінальне правопорушення.

Разом із тим, початок досудового розслідування не є лише технічною дією з реєстрації інформації. Він має матеріально-правове, процесуальне та гарантійне значення. Матеріально-правовий аспект полягає в тому, що вже на початку провадження здійснюється попередня правова кваліфікація діяння за нормою Кримінального кодексу України. Процесуальний аспект проявляється у виникненні кримінальних процесуальних правовідносин між слідчим, прокурором, заявником, потерпілим, потенційним підозрюваним та іншими учасниками. Гарантійний аспект полягає в тому, що з моменту початку розслідування діяльність держави має здійснюватися не довільно, а в межах кримінальної процесуальної форми.

Наукова дискусія щодо початку досудового розслідування значною мірою пов'язана з тим, що формальна визначеність моменту внесення відомостей до ЄРДР не усуває всіх практичних проблем. Ю. Аленін звертає увагу на те, що КПК України 2012 року змінив саму філософію початку кримінального провадження, оскільки обов'язковість реєстрації повідомлення має гарантувати доступ до правосуддя [1, с. 198-199]. В. Вапнярчук наголошує, що початок досудового розслідування є не лише

процедурним етапом, а й юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення процесуальних повноважень органів розслідування [2, с. 177-186]. М. Погорецький, аналізуючи початковий етап розслідування, підкреслює необхідність належного розмежування приводу й підстави початку провадження, адже саме від цього залежить законність подальших процесуальних рішень [8].

Важливою ознакою досудового розслідування є його строковий характер. Будь-яка процесуальна діяльність, спрямована на досягнення юридично значущого результату, повинна мати часові межі. Строки досудового розслідування виконують не лише організаційну, а й правозахисну функцію: вони запобігають надмірному втручання держави у сферу прав людини, дисциплінують сторону обвинувачення і, водночас, створюють передумови для ефективного судового розгляду. Відповідно до ст. 219 КПК України, після повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчено протягом одного місяця щодо кримінального проступку та протягом двох місяців щодо злочину, з можливістю продовження у встановленому законом порядку [7].

Закінчення досудового розслідування також має кілька форм. Прокурор після повідомлення особі про підозру зобов'язаний у найкоротший строк ухвалити одне з рішень: закрити кримінальне провадження, звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або звернутися до суду з обвинувальним актом чи клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 283 КПК України) [7]. Такий підхід, на нашу думку, свідчить про те, що досудове розслідування не є самоціллю. Його призначення полягає у створенні процесуальних передумов для законного й обґрунтованого вирішення кримінально-правового конфлікту.

Окреме значення в рамках нашого дослідження має питання форм досудового розслідування. Ст. 215 КПК України визначає, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання [7]. Така диференціація відображає прагнення законодавця забезпечити пропорційність процесуальної форми складності кримінального правопорушення. Досудове слідство орієнтоване на розслідування злочинів, які мають вищий рівень суспільної небезпечності, тоді як дізнання є спрощеною формою розслідування кримінальних проступків. Водночас, спрощення процедури не повинно призводити до зниження стандартів захисту прав людини, оскільки навіть менш тяжке правопорушення може тягнути істотні правові наслідки для особи.

Інститут підслідності є ще однією ключовою характеристикою досудового розслідування. Він визначає компетенцію конкретного органу щодо розслідування певної категорії кримінальних правопорушень. Значення підслідності полягає не лише в розподілі навантаження між органами досудового розслідування, а й у гарантуванні спеціалізації, ефективності та законності збирання доказів. М. Погорецький та С. Волкотруб слушно наголошують, що недосконалість правового регулювання підслідності може породжувати конфлікти компетенції, затягування розслідування та ризики визнання доказів недопустимими [10, с. 71-75]. Тому підслідність слід розглядати як не лише організаційний, а й як гарантійний інститут кримінального процесу.

Суб'єктний склад досудового розслідування включає слідчого, дізнавача, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого суддю, потерпілого, підозрюваного, захисника, представників та інших учасників. Особливе місце в його рамках займає прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Українська модель передбачає, що прокурор не лише підтримує публічне обвинувачення в суді, а й відповідає за законність, обґрунтованість і перспективність досудового провадження [12]. Така модель наближує Україну до

європейських систем, у яких прокурор відіграє активну роль на досудовій стадії. Водночас, співвідношення повноважень слідчого та прокурора залишається дискусійним. З одного боку, слідчий повинен мати достатню процесуальну самостійність для ухвалення тактичних і процесуальних рішень. З іншого боку, прокурор як процесуальний керівник має забезпечувати законність розслідування, перевіряти обґрунтованість підозри, погоджувати ключові процесуальні рішення та запобігати порушенням прав учасників провадження. Надмірне посилення ролі прокурора може нівелювати самостійність слідчого, тоді як слабкий прокурорський контроль створює ризик формального або неякісного розслідування.

Судовий контроль під час досудового розслідування є однією з найважливіших гарантій прав людини. Слідчий суддя здійснює контроль за втручанням у права і свободи особи, зокрема, під час застосування запобіжних заходів, проведення обшуку, тимчасового доступу до речей і документів, арешту майна, негласних слідчих дій, оскарження бездіяльності слідчого чи прокурора. Наявність судового контролю відображає конституційний принцип верховенства права та гарантії судового захисту [6]. При цьому, слідчий суддя не повинен підміняти собою сторону обвинувачення або суд, який розглядатиме справу по суті. Його завдання полягає у перевірці законності, обґрунтованості та пропорційності процесуального втручання.

Доказове значення досудового розслідування проявляється в тому, що саме на цій стадії проводяться слідчі розшукові дії, негласні слідчі розшукові дії, призначаються експертизи, вилучаються речі та документи, фіксуються цифрові сліди, допитуються учасники провадження. Ст. 223 КПК України визначає слідчі розшукові дії як дії, спрямовані на отримання або перевірку доказів у конкретному кримінальному провадженні [7]. Отже, досудове розслідування є стадією первинного доказового формування, але остаточна оцінка доказів має здійснюватися судом у межах змагального процесу.

Західна доктрина дозволяє глибше пояснити внутрішню напругу досудового розслідування. Г. Пакер, розмежовуючи модель контролю над злочинністю та модель належної правової процедури, показав, що кримінальний процес завжди перебуває між двома полюсами – потребою швидко й ефективно реагувати на злочин і потребою не допустити засудження невинуватої особи або свавільного втручання держави [21]. Для досудового розслідування ця дилема є особливо гострою, оскільки саме тут державні органи мають найбільший інформаційний і владний ресурс, тоді як особа часто перебуває у найбільш вразливому становищі.

М. Дамашка запропонував розглядати кримінальний процес крізь призму організації державної влади та моделей правосуддя. Для української системи це має важливе значення, оскільки вона поєднує риси континентальної моделі з елементами змагальності, судового контролю та посилення ролі сторони захисту [14]. Ж. Годжсон у дослідженні французької кримінальної юстиції показує, що інквізиційна традиція може бути сумісною з гарантіями справедливого суду лише за умови реального доступу до захисту, незалежного судового контролю та належної перевірки дій органів розслідування [18]. М. Лангер, аналізуючи перенесення процесуальних інститутів між правовими системами, слушно застерігає, що правові запозичення не можуть бути механічними, адже кожен інститут змінює зміст залежно від національного правового середовища [19, с. 1-9].

Європейські стандарти справедливого суду мають безпосереднє значення для досудового розслідування. Ст. 5 і ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантують право на свободу та особисту недоторканність, а також право на справедливий суд [5]. У справі *Salduz v. Turkey* ЄСПЛ наголосив, що доступ до адвоката має надаватися, як правило, з першого допиту підозрюваного поліцією, якщо немає переконливих підстав для обмеження такого права [22]. У справі

«Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ звернув увагу на неприпустимість фактичного поводження з особою як із підозрюваним за відсутності належних процесуальних гарантій і доступу до захисника [20]. Ці підходи мають принципове значення для України, оскільки демонструють, що порушення на початковій стадії розслідування можуть мати незворотні наслідки для справедливості всього провадження.

Право Європейського Союзу також містить стандарти, релевантні для українського кримінального процесу в контексті європейської інтеграції. Директива 2012/13/ЄС закріплює право на інформацію у кримінальному провадженні, Директива 2013/48/ЄС – право на доступ до адвоката, а Директива 2016/343/ЄС – окремі аспекти презумпції невинуватості та права бути присутнім на судовому розгляді [15; 16; 17]. Хоча ці акти безпосередньо не є частиною українського кримінального процесуального законодавства, вони мають орієнтаційне значення для гармонізації національної правової системи з європейськими стандартами.

Особливої уваги в світлі нашого дослідження також потребує інститут зупинення досудового розслідування. За ст. 280 КПК України, досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у випадках, якщо підозрюваний тяжко захворів, переховується від органів слідства та суду, слідчий суддя відмовив у здійсненні спеціального досудового розслідування або існує необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва [7]. Зміст цього інституту полягає не у припиненні кримінального провадження, а у тимчасовій зміні його процесуального режиму через наявність об'єктивних перешкод для подальшого активного розслідування.

Зупинення досудового розслідування має кілька характерних ознак. По-перше, воно є тимчасовим процесуальним рішенням і не вирішує справу по суті. По-друге, воно можливе лише після повідомлення особі про підозру. По-третє, до зупинення слідчий повинен виконати всі слідчі та інші процесуальні дії, проведення яких є необхідним і можливим. По-четверте, рішення про зупинення має бути вмотивованим, погодженим із прокурором або ухваленим прокурором, а відомості про нього вносяться до ЄРДР. По-п'яте, після зупинення проведення слідчих дій не допускається, крім тих, що спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного [7].

У науковому сенсі зупинення досудового розслідування можна розглядати як компроміс між принципом розумних строків і неможливістю завершити провадження через обставини, які тимчасово не залежать від слідчого чи прокурора. Його позитивне значення полягає в тому, що воно дозволяє уникнути штучного продовження строків, зберегти процесуальний ресурс і не закривати провадження за наявності перспективи усунення перешкод. Водночас, негативний потенціал цього інституту полягає у ризикі формального зупинення справи без реального виконання дій, спрямованих на розшук підозрюваного або виконання міжнародного запиту. Тому ефективність цього інституту залежить від мотивації процесуального рішення, прокурорського контролю, судового оскарження та належної фіксації всіх дій у ЄРДР.

Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань має важливе значення для забезпечення прозорості та контрольованості досудового провадження. ЄРДР не є лише технічною базою даних, адже виконує функцію офіційної процесуальної фіксації початку, руху, зупинення, відновлення та завершення кримінального провадження [11]. Відтак, якість і достовірність внесення відомостей до ЄРДР безпосередньо впливають на законність кримінального процесу. Неналежна реєстрація, несвоєчасне внесення даних, помилки у кваліфікації або маніпуляції з фактологією провадження можуть негативно позначитися на правах заявника, потерпілого, підозрюваного та на допустимості доказів.

Окремим викликом для інституту досудового розслідування в Україні є воєнний стан. Збройна агресія РФ проти України ускладнила доступ до місця події, проведення слідчих дій на тимчасово окупованих територіях, допит свідків, вилучення речових доказів, фіксацію цифрових слідів, міжнародну правову допомогу та забезпечення безпеки учасників провадження. У цих умовах особливого значення набувають цифрові докази, дистанційні процесуальні дії, міжнародна співпраця, документування воєнних злочинів, збереження ланцюга доказів і координація між національними та міжнародними механізмами правосуддя. Однак, навіть в умовах воєнного стану спрощення процедур не повинно руйнувати базові гарантії справедливого суду, презумпції невинуватості, права на захист і судового контролю [4, с. 46-51].

Таким чином, інститут досудового розслідування в українській правовій системі є складною нормативно-доктринальною конструкцією. Його зміст не зводиться до діяльності слідчого з розкриття кримінального правопорушення. Це – комплексний правовий інститут, який охоплює початок кримінального провадження, визначення підслідності, формування підозри, збирання та перевірку доказів, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, судовий контроль, прокурорське керівництво, зупинення, відновлення й завершення розслідування. Саме тому він потребує подальшого наукового осмислення не лише як процесуальний механізм, а і як гарантія належної реалізації кримінально-правової політики держави.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що досудове розслідування є одним із ключових інститутів кримінальної юстиції України, який забезпечує практичну реалізацію норм кримінального права через кримінальну процесуальну форму. Його правова природа полягає у поєднанні пізнавальної, доказової, організаційної, гарантійної та правозахисної функцій.

Доведено, що початок досудового розслідування в українській моделі пов'язаний із внесенням відомостей до ЄРДР, що має не лише реєстраційне, а й гарантійне значення. Такий підхід спрямований на забезпечення доступу до кримінального провадження та запобігання довільній відмові держави реагувати на повідомлення про кримінальне правопорушення. Водночас, практичними проблемами залишаються своєчасність внесення відомостей, межі первинного реагування до реєстрації, правильність попередньої кваліфікації та захист прав особи до повідомлення про підозру. Тому строковість досудового розслідування є важливою гарантією прав людини та ефективності кримінального провадження. Строки розслідування дисциплінують сторону обвинувачення, забезпечують передбачуваність процесу та запобігають надмірному втручання держави у сферу прав особи.

Встановлено, що інститут зупинення досудового розслідування має подвійне значення. З одного боку, він є необхідним механізмом реагування на об'єктивні перешкоди, які тимчасово унеможливають активне провадження. З іншого боку, він містить ризик формалізації та фактичного затягування розслідування. Тому його належне застосування потребує чіткої мотивації, прокурорського нагляду, судового контролю та внесення відповідних відомостей до ЄРДР.

Українська модель досудового розслідування нині повинна розвиватися з урахуванням стандартів ЄСПЛ та права ЄС. Особливе значення мають право на захисника з ранніх етапів провадження, право на інформацію, презумпція невинуватості, право не свідчити проти себе, судовий контроль і ефективний засіб правового захисту. Саме на досудовій стадії ризик порушення прав людини є найбільш високим, а тому процесуальні гарантії мають бути не декларативними, а реальними й дієвими.

Список використаних джерел

1. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 198-203.
2. Вапнярчук В. В. Сутність початку досудового розслідування за новим КПК України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 177-186.
3. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін. Кримінальний процес / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
4. Капліна О. В. Проблеми застосування норм кримінального процесуального законодавства в умовах проведення АТО. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, м. Харків, 17 жовтня 2014 р. Харків, 2014. Вип. 6. С. 46-51.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. *Верховна Рада України: Офіційний вебпортал Парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 03.09.2024).
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України: Офіційний вебпортал Парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр> (дата звернення: 05.09.2024).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Верховна Рада України: Офіційний вебпортал Парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 07.09.2024).
8. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93-103. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/431> (дата звернення: 09.09.2024).
9. Погорецький М. А. Поняття кримінального процесу та його наукове і практичне значення. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1-2. С. 28-51.
10. Погорецький М. А., Волкотруб С. Г. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо підслідності органів досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 71-80. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/449> (дата звернення: 11.09.2024).
11. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. *Верховна Рада України: Офіційний вебпортал Парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0298905-20> (дата звернення: 13.09.2024).
12. Тертишник В. М. *Кримінальний процес України. Загальна частина*. Київ: Алерта, 2014. 440 с.
13. Cape E., Hodgson J., Prakken T., Spronken T. (eds.). *Suspects in Europe: Procedural Rights at the Investigative Stage of the Criminal Process in the European Union*. Antwerp; Oxford: Intersentia, 2007. 280 p.
14. Damaška M. R. *The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process*. New Haven; London: Yale University Press, 1986. 247 p.
15. Directive 2012/13/EU of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2012. L 142. P. 1-10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012L0013> (дата звернення: 14.09.2024).
16. Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2013. L 294. P. 1-12. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0048>

(дата

звернення: 15.09.2024).

17. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2016. L 65. P. 1-11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0343> (дата звернення: 16.09.2024).
18. Hodgson J. French Criminal Justice: A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France. Oxford; Portland: Hart Publishing, 2005. 300 p.
19. Langer M. From Legal Transplants to Legal Translations: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization Thesis in Criminal Procedure. *Harvard International Law Journal*. 2004. Vol. 45, No. 1. P. 1-64. URL: https://journals.law.harvard.edu/ilj/2004/01/issue_45-1_langer/ (дата звернення: 17.09.2024).
20. Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine: Application No. 42310/04, Judgment of 21 April 2011. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104613> (дата звернення: 18.09.2024).
21. Packer H. L. Two Models of the Criminal Process. *University of Pennsylvania Law Review*. 1964. Vol. 113, No. 1. P. 1-68.
22. Salduz v. Turkey: Application No. 36391/02, Judgment of 27 November 2008. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893> (дата звернення: 20.09.2024).